

СЕКЦІЯ 2. ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА НАВЧАННЯ

УДК 373.3.091.64:5

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2022-99-2>**ЗНАЧЕННЯ ОСВІТЬОГО СЕРЕДОВИЩА В НАВЧАННІ
ПРИРОДНИЧОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ**

Біленкова Лідія Миколаївна,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки та методики початкової освіти
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

l.bilenkova@chnu.edu.ua
orcid.org/0000-0002-2683-3794

У статті здійснено науково-педагогічне обґрунтування теоретико-методологічної сутності освітнього середовища та специфіки організації природничого освітнього середовища, його значення в навчанні природничої освітньої галузі в початковій школі. Охарактеризовано поняття «освітнє середовище», «освітній простір», «природниче освітнє середовище». Зазначено, що врівноважено організоване освітнє середовище створює сприятливі умови для заохочення, самовизначення, розвитку дитячих спроможностей задля майбутньої адаптації в житті.

На основі поглядів науковців здійснено спробу розширення трактування сутності поняття «освітнє середовище» як комплексу природних, фізичних, соціальних суб'єктів, що безпосередньо впливають на розвиток дитини молодшого шкільного віку, її творче, професійне та особистісне становлення, сприяють виникненню особистісно орієнтованих комунікацій, створенню сприятливих організаційно-педагогічних умов комфортної життєдіяльності. Охарактеризовано два основні принципи сучасного освітнього середовища – гнучкість і стабільність. Розкрито вагоме значення зонування класної кімнати як фактору предметних асоціацій учнів початкових класів. Акцентовано на важливості підбору елементів освітнього простору на основі принципу єдиного підходу. Описано структуру облаштування освітнього середовища класної кімнати, що мотивує та налаштовує на продуктивну пізнавальну діяльність.

Зазначено, що проблема організації природничого освітнього середовища в початковій школі є дуже важливою для навчання природничої освітньої галузі. Встановлено, що важливим освітнім осередком для засвоєння учнями початкових класів природничих знань є навчальний / дослідницький центр (осередок природознавства) освітнього середовища для реалізації навчально-дослідницької діяльності, що містить необхідні навчальні матеріали. Акцентовано на важливості наявності справжнього куточка природи в освітньому середовищі класу з метою розвитку дослідницьких здібностей, розуміння значення природоохоронної діяльності учнів початкових класів.

Ключові слова: *освітнє середовище, освітній простір, природниче освітнє середовище, природнича компетентність, навчальні матеріали, куточок живої природи.*

**THE IMPORTANCE OF THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT FOR LEARNING
OF THE NATURAL ENVIRONMENT IN ELEMENTARY SCHOOLS**

Bilenkova Lidia Mykolaivna,
Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of Pedagogy
and Primary Education Methodology

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

l.bilenkova@chnu.edu.ua
orcid.org/0000-0002-2683-3794

The article provides a scientific-pedagogical substantiation of the theoretical-methodological essence of the educational environment and the specifics of the organization of the natural educational environment, its importance in the teaching of the natural educational field in primary school. The concept of “educational environment”, “educational space”, “natural educational environment” is characterized. It is noted that a balanced and organized educational environment creates favorable conditions for encouragement, self-determination, development of children’s abilities for future adaptation in life.

On the basis of the views of scientists, an attempt has been made to expand the interpretation of the concept of “educational environment” as a complex of natural, physical, social entities that directly influence the development of a child of primary school age, his creative, professional and personal development, contribute to the appearance of personally oriented communications, the creation favorable organizational and pedagogical conditions for comfortable life. Characterized two basic principles of the modern educational environment: flexibility and stability. The importance of the zoning of the classroom as a factor of subject associations of primary school students was revealed. The importance of selecting elements of the educational space based on the principle of a unified approach is noted. The structure of the classroom educational environment is described, which motivates and motivates productive cognitive activities.

It is noted that the problem of organizing a natural educational environment in primary school is very important for learning the natural educational field. It has been established that an important educational center for the acquisition of natural science knowledge by elementary school students is the educational / research center (natural science center) of the educational environment for the implementation of educational and research activities, which contains the necessary educational materials. The importance of the presence of a real piece of nature in the educational environment of the class in order to develop research skills, understanding of the importance of environmental protection activities of primary school students is noted.

Key words: *educational environment, educational space, natural educational environment, natural competence, educational materials, wildlife habitat.*

Вступ

На сучасному етапі реформування освіти, євроінтеграційних процесів в Україні за принципами дитиноцентризму, концепції особистісно орієнтованої освіти, педагогіки партнерства, за компетентнісним і діяльнісним підходами вагомим значення набуває формування освітнього середовища та освітнього простору українських шкіл, що сприятиме вільному розвитку творчої особистості дитини, мотивуватиме до пізнавальної діяльності. Згідно з концепцією Нової української школи, де зростає частка командної, групової, проектної діяльності в освітньому процесі, організація освітнього середовища змінюється просторово через предметне розташування, програми, засоби навчання. Відповідно до цього змінюється варіативність організації освітнього простору у класних кімнатах. Проте модернізація освітнього середовища без правильного залучення учнів у навчальній діяльності не є запорукою успішного творчого саморозвитку учнів. Тому зростає необхідність реалізації розвивального потенціалу, навчального та виховного змісту освітнього середовища початкової школи. Особливо ця проблема стосується навчання природничої освітньої галузі.

Оновлення шкільних будівель, просторове, зручне для командної роботи мебельне розташування, мотивувальний і креативний дизайн класів сприяють використанню різних форм роботи в партнерській взаємодії з дітьми молодшого шкільного віку під час навчальної діяльності. До повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію нашої держави створенню комплексного, психологічно сприятливого, розвивального, технологічного, інклюзивного освітнього простору, що

сприятиме підвищенню успішності учнів, надавалося неабияке значення. У реаліях нашого часу велика кількість оновлених, модернізованих шкіл знищена, а розвивальні можливості освітнього середовища реалізуються дистанційно із залученням тих чи інших освітніх платформ, використання різноманітних форм роботи, зокрема й групової. На нашу думку, це інший бік використання освітнього середовища без безпосереднього перебування в ньому, і через адаптацію до обставин, що від нас не залежать, учителі гідно тримають свій освітній фронт.

1. Теоретичне обґрунтування проблеми

У наукових психолого-педагогічних розвідках висвітлено теоретичні концепції поняття «середовище» (Л. Виготський, В. Рибалка). Дедалі більшого змістового розмаху набуває дефініція «освітнє середовище» (І. Бех, Н. Бібік, О. Боровець, Т. Гільберг, Д. Косенко, Г. Пустовіт, І. Романова, О. Савченко, С. Смолюк, А. Цимбалару, Н. Яришева). Водночас аналіз наукових поглядів та особистий практичний досвід свідчать про те, що лівова частка педагогів не до кінця усвідомлюють значення освітнього середовища, його функціональні можливості в освітньому процесі, роль, дидактичний потенціал, особливо для навчання природничої освітньої галузі.

2. Методологія та методи

У статті поглиблено визначення сутності поняття «освітнє середовище» з використанням таких методів і прийомів, як змістовий аналіз, синтез та узагальнення науково-педагогічних джерел із метою розкриття значення освітнього середовища для навчання природничої освітньої галузі в початковій школі, його ролі в засвоєнні учнями природничих знань.

3. Результати та дискусії

Наша держава, запровадивши ключову реформу Міністерства освіти і науки України, взяла на себе зобов'язання працювати в напрямі концепції Нової української школи, що зумовлює низку необхідних змін, головною метою яких є створення шкільного осередку, у якому буде приємно навчатися та який даватиме дітям не лише знання, як це відбувається традиційно, а й уміння застосовувати сформовані компетентності в повсякденному житті. Такі тектонічні зрушення стосувалися й організації освітнього середовища, яке є не просто матеріально-технічною базою для навчання, а розвивальним ресурсом, що належить дітям молодшого шкільного віку, для дітей і про дітей.

Освітнє середовище як наукову проблему досліджують різні вчені, які розглядають не лише теоретичні, а й практичні аспекти цього питання. Для розкриття проблеми значення освітнього середовища в оволодінні природничими знаннями звернемося до тлумачення поняття «освітнє середовище» в різних аспектах. Доцільно було би, на нашу думку, спочатку акцентувати на безпечності освітнього середовища. Відповідно до Закону України «Про повну загальну середню освіту» безпечне освітнє середовище – це «сукупність безпечних умов у закладі освіти, що унеможливають заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та/або моральної шкоди з дотримання вимог санітарних, протипожежних, будівельних норм і правил, законодавства щодо кібербезпеки, захисту персональних даних, безпеки харчових продуктів, надання неякісних послуг із харчування» (Верховна Рада України, 2020). Для уточнення вищезазначеного в пораднику для вчителя «Нова українська школа» за редакцією Н. Бібік сутність освітнього середовища в початковій школі розкривається як безпечне місце, де учні відчуватимуть себе захищеними та в безпеці, де реалізується більшість навчальних видів діяльності. Окрім цього, воно повинне відображати філософію концепції Нової української школи та освітню програму (Бібік, 2018).

Усі школярі мають право пізнавати світ у середовищі, де враховуються їхні потреби, зокрема основні потреби, потреби в навчанні, у створенні додаткових умов (для учнів з особливими освітніми потребами). У такому освітньому середовищі, у так званій педагогічній реальності, спостерігається баланс між навчальними формами діяльності, які ініціює вчитель, та видами діяльності, що запропоновані

самими дітьми. Отже, правильно організоване освітнє середовище створює умови для особистісного пізнання, заохочення, самовизначення учнів у класному колективі та прогресивного розвитку дитячих спроможностей. Відомо, що люди, які вміють і можуть контролювати те, що з ними відбувається, здатні краще адаптуватися в житті.

Проведений аналіз свідчить про те, що доцільно розширити трактування сутності терміна «освітнє середовище» не тільки як безпечного для учнів фізичного і психологічного освітнього осередку, а й як сукупності природних, фізичних, соціальних суб'єктів, що безпосередньо впливають на розвиток учня початкових класів, його творче, професійне та особистісне становлення, сприяють партнерській взаємодії та створенню особистісно орієнтованих педагогічних комунікацій в освітньому процесі, запроваджують сприятливі організаційно-педагогічні умови комфортної життєдіяльності учнів у закладі освіти та за його межами. Відповідно, воно є важливим для самовизначення та вивчення навчальних предметів початкової школи.

У контексті нашого дослідження варто погодитися з Д. Косенком щодо того, що новий освітній простір – це не обов'язково реконструкція чи капітальний ремонт усієї шкільної будівельної споруди. Загальношкільне дизайнерське рішення має значення, проте якщо немає можливості модернізувати відразу весь заклад загальної середньої освіти, раціональним вирішенням проблеми стане оновлення освітнього простору класної кімнати (бажано й прилеглих територій), і це рішення матиме значний розвивальний освітній ефект (Косенко, 2018).

Сучасне освітнє середовище характеризується двома принципами: гнучкістю та стабільністю. Гнучкість освітнього простору визнається можливостями швидких змін залежно від потреб освітнього процесу та оптимального вибору різноманітних форм роботи. На протигагу гнучкості стабільність забезпечується безперервністю процесу, послідовністю сприйняття та діяльності, підтриманням порядку у просторі та керованістю в роботі. Ці принципи інтегруються зонуванням. Так, у класній кімнаті виділяються сталі стаціонарні осередки, що є його основою: робоче місце вчителя, класна дошка, контейнери для зберігання навчальних матеріалів (як відкриті для учнів, так і з обмеженим доступом). Інші елементи інтер'єру класу можуть бути мобільними, що забезпечує реалізацію принципу гнучкості. Наприклад, робочі місця учнів можуть бути реорганізовані

відповідно до форми активної навчальної діяльності. Письмові роботи доцільно виконувати за робочими столами, усні бесіди – на килимку чи на стільцях по колу. Індивідуальну та групову діяльність, наприклад «Ранкову зустріч», варто організовувати по-різному з використанням також низеньких столів, що дають можливість працювати на підлозі, пуфів, подушок, килима залежно від поставленого навчально-виховного завдання (Міністерство освіти і науки України, 2018a).

Вагоме значення для досягнення психологічного комфорту учнів мають колір стін, виставка учнівських робіт, наповнюваність дидактичним і наочним матеріалом. Усе має бути врівноважене. Цікавим фактором впливу на мотивацію до навчання є кольори кабінетів, використання двох чи трьох кольорів для зонування класної кімнати. Це сприяє встановленню предметних асоціацій, наприклад: контраст синього та червоного вказує на точні науки, теплі відтінки – на гуманітарні науки; зелений, земляний, синій колір стін або зони класної кімнати асоціюються з природничими знаннями.

Вважаємо, що для уникнення стихійності впливу освітнього середовища на навчальну діяльність учнів початкових класів важливо враховувати підбір елементів простору на основі єдиного підходу: орієнтуватися на предметні асоціації, використовувати теплі кольори у приміщеннях для затишної атмосфери, врівноважувати дизайн класного приміщення. Врівноважено облаштована педагогічна реальність класної кімнати (осередок навчально-пізнавальної діяльності, тематичний осередок, осередок відпочинку, осередок творчості, осередок дослідників, осередок читача, осередок учителя) створює можливості для реалізації різноманітних форм пізнавальної діяльності, забезпечує психологічне налаштування на сприятливий та емоційний фон і партнерську взаємодію, мотивує та налаштовує до продуктивної діяльності. У цьому контексті підтримуємо позицію А. Цимбалару, яка у своїх дослідженнях досить детально розкриває поняття «освітній простір». Учена зазначає: «Освітній простір – це педагогічна реальність, у якій відбувається зустріч, взаємодія, осмислення й пізнання особистістю (подія) оточуючих її елементів – носіїв культури (освітнього середовища), що забезпечує суб'єктивізацію та прогресивний розвиток об'єктів (фігурантів і предметів)» (Цимбалару, 2016).

У дискурсі нашого дослідження особливо цінними є думки О. Савченко, яка характеризує поняття «освітній простір»

початкової школи як предметно-просторовий, психо-дидактичний і гігієнічний освітній простір, у межах якого «має панувати особлива атмосфера емоційного добробуту всіх вихованців незалежно від рівня їхніх навчальних досягнень» (Савченко, 2012). Тобто вчитель гнучко та креативно разом із дітьми створює привабливе, затишне освітнє середовище у класній кімнаті, щоб діти із задоволенням приходили до школи, щоб натхненно отримувати знання.

Проблема організації природничого освітнього середовища в початковій школі є дуже важливою для навчання природничої освітньої галузі, оскільки природниче освітнє середовище слугує ефективному формуванню компетентностей із природничої освітньої галузі, яка є однією з найважливіших освітніх галузей у початковій школі. Згідно з Державним стандартом початкової освіти мета природничої освітньої галузі полягає у «формуванні компетентностей у галузі природничих наук, техніки й технологій, екологічної та інших ключових компетентностей шляхом опанування знань, умінь і способів діяльності, розвитку здібностей, які забезпечують успішну взаємодію з природою, формування основи наукового світогляду та критичного мислення, становлення відповідальної, безпечної і природоохоронної поведінки здобувачів освіти в навколишньому світі на основі усвідомлення принципів сталого розвитку» (Кабінет Міністрів України, 2018).

Концепція Нової української школи спрямовує на використання окремих необхідних навчальних матеріалів для освітнього середовища кожної класної кімнати. Окрім того, те чи інше навчальне обладнання, дібране за тематичним принципом для навчання природничої освітньої галузі, можна поступово впроваджувати у продуктивну роботу класу впродовж навчального року.

Надважливим освітнім осередком для засвоєння учнями початкових класів природничих знань, на наше переконання, є *навчальний центр (осередок природознавства)* для навчально-дослідницької діяльності, що містить необхідні навчальні матеріали: карти, глобус, камінці, мушлі, інші природні матеріали, комп'ютери, планшети та навушники (для забезпечення можливості слухати й переглядати історії природничого змісту всім класним колективом або окремим дітям молодшого шкільного віку), збільшувальне скло, мікроскоп, акваріум із рибками, живий куточок із декоративними тваринками (діти зможуть спостерігати за ними та піклуватися про них), кімнатні рослини, матеріали стосовно вивчення конкретної теми (наприклад,

якщо діти в 4 класі вивчають тему «Які скарби приховує Чорне море», доцільне використання фізичної карти України для визначення місця розташування природного об'єкта, річок, які впадають у Чорне море; ілюстрацій із зображенням тварин, які мешкають на узбережжі та у водах Чорного моря (ставрида, севрюга, риба-голка, акула катран, чорноморська камбала, калкан, дельфін білобокий, білочеревий тюлень, морський коник, середземноморська чайка, баклан великий, лисуха тощо); відеоісторій, енциклопедій та книжок про природний світ Чорного моря тощо) (Гільберг, Тарнавська, Павич, 2021).

Участь учнів початкових класів в організації природничого освітнього середовища класу допомагає розвивати в них почуття відповідальності щодо того, що класна кімната належить саме їм; тобто діти молодшого шкільного віку беруть участь в облаштуванні власної навчальної оселі. Для вчителя важливо використовувати надихаючий, підтримуючий, демократичний стиль спілкування в роботі з дітьми для заохочення їх участі у прийнятті рішень щодо того, де, як і коли розмістити навчальні матеріали, як оформити класну домівку, а також для визначення доручень і відповідальних за той чи інший вид діяльності. Учні за власною ініціативою та бажанням можуть допомагати розміщувати матеріали навчального природничого змісту (наприклад, у місці для досліджень), укладати правила використання матеріалів, розклад робіт, систематично заповнювати календарі погоди, розставляти власні творчі роботи, щоб не експонувати їх безладно, накопичуючи різноманітні малюнки й вироби на всіх поверхнях стін і меблів. Для експозицій учнівських робіт природничого характеру варто виділяти одну чи дві секції за тематичним принципом, що облаштовані відповідними стендами або кріпленнями, окремими полицями для об'ємних робіт. Такі виставки, як правило, мобільні, тому потребують регулярних змін і впорядкування. Зазначений природничий дослідницький осередок має відповідати розвивальним потребам учнів (довіра через сприятливу психологічну атмосферу, ініціативність, працьовитість, автономність, уміння вчитися, участь у прийнятті спільних правил, розвиток і підтримка партнерських стосунків, дружба співпраця). Це має бути справжній куточок природи, що розвиває дослідницькі здібності дітей молодшого шкільного віку, де учні навчаються користуватися навчальним обладнанням під час дослідів, взаємодіяти безпосередньо з об'єктами природи

та збагачувати свій досвід природоохоронної діяльності.

З огляду на специфіку формування цілісної картини світу учнів дослідники пропонують різні способи створення природничого освітнього середовища в закладі загальної середньої освіти з метою навчання природничої освітньої галузі. Вони підтримують грамотну організацію освітнього простору для дитини молодшого шкільного віку, щоб спрямувати її на «розуміння життя» та «усвідомлення значення навколишнього світу». Так, О. Боровець зазначає: «Створення ефективного освітнього середовища досягається через організацію навчальних осередків, які передбачають забезпечення умов для навчально-дослідної діяльності, для індивідуальної та групової роботи: осередка навчально-пізнавальної діяльності, змінних тематичних осередків, куточка живої природи» (Боровець, 2019).

У процесі дослідження значення освітнього середовища для навчання природничої освітньої галузі в початковій школі зазначимо, що відповідно до Державного стандарту початкової освіти природничої освітньої галузі здебільшого реалізується шляхом формування в дітей молодшого шкільного віку природничої та екологічної компетентностей. Формування цих компетентностей, на нашу думку, неможливе без використання потенціалу природничого освітнього середовища. Завдяки розумінню значення та важливості організації природничого освітнього середовища в навчанні природничої освітньої галузі відбувається зміна акцентів від накопичення нормативно задекларованих знань, умінь і навичок до компетентнісного підходу у виробленні й розвитку вмій діяти, застосовувати набутий досвід у проблемних ситуаціях (Бібік, 2018).

Акцентуємо на Приблизному переліку засобів навчання та обладнання навчального і загального призначення для кабінетів початкової школи з метою засвоєння природничих знань, який представлений такими елементами:

– друкowanими засобами навчання: комплектами плакатів (Землі, пір року, неживої та живої природи, систем органів тіла людини, плакатів з охорони природи, праці людей), календарем природи, наборами плакатів, атласами;

– об'єктами натуральних засобів: гербаріями рослин (дикорослих, культурних, лікарських, отруйних, бур'янів, рослин відомо до природних зон України), колекціями гірських порід, корисними копалинами та продуктами їх переробки, насінням і плодами, матеріалами щодо розвитку комах, колекціями ґрунтів, макетами

морського дна, корою дерев, моделями, що відображають кругообіг води у природі, телурієм, глобусами;

– приладами та пристосуваннями приладів: магнітом смуговим лабораторним, термометром, компасом, лупою ручною шкільною, секундоміром, опадоміром;

– інвентарем: набором для спостереження за ростом і розвитком рослин, лабораторними наборами щодо вивчення явища магнетизму, для дослідження властивостей води, вивчення різних речовин і тіл, лабораторним набором із вивчення елементарних фізичних явищ (наприклад, швидкості, руху, сили) (Міністерство освіти і науки України, 2018b).

Зазначимо, що в педагогічному просторі спостерігається жвавий інтерес учених, педагогів-практиків щодо створення природничого освітнього середовища в умовах закладів освіти з екологічного виховання учнів початкової школи, основним засобом якого є організація куточка живої природи як важливого чинника впливу природничого освітнього середовища на розвиток екологічної компетентності учнів початкових класів. Варто погодитися з Н. Яришевою в тому, що розвивальне, освітнє значення куточка живої природи неможливо переоцінити, адже куточок живої природи – пріоритетна умова організації змістовної діяльності дітей молодшого шкільного віку, яка спрямована на вирішення навчально-виховних завдань з ознайомлення дітей із природним середовищем, природоохоронною життєдіяльністю. Наявність такого живого куточка природи у класній кімнаті, на думку вченої, дає змогу розвивати реалістичні уявлення стосовно представників рослинного й тваринного світу через організацію безпосереднього контакту вихованців із ними. Також авторка зазначає, що спостереження та діяльність, яка ведеться в куточку живої природи, тісно пов'язана з доглядом за мешканцями. Це, на переконання дослідниці, сприяє встановленню доступних для розуміння дітей міжприродних зв'язків. Зазначений осередок живої природи реалізує функцію маленької дослідницької лабораторії з проведення нескладних дослідів – довготривалих (фенологічних) спостережень за розвитком рослин і тварин (Яришева, 1993: 50).

Висновки

Таким чином, унаслідок проведеного дослідження нами охарактеризовано поняття «освітнє середовище» не лише з огляду на безпечність, значимість зонування, атмосферну комфортність перебування, а й як сукупність природних,

фізичних, соціальних суб'єктів, що безпосередньо впливають на розвиток дітей молодшого шкільного віку, їх творче, прогресивне особистісне становлення, сприяють розвитку дослідницьких умінь та створенню особистісно орієнтованих педагогічних комунікацій в освітньому процесі, створюють сприятливі організаційно-педагогічні умови життєдіяльності учнів початкових класів.

У роботі надано дефініцію поняття «освітній простір» як ефективно облаштованої педагогічної реальності (яку утворюють осередок навчально-пізнавальної діяльності, тематичний осередок, осередок відпочинку, осередок творчості, осередок дослідників (центр досліджень), осередок читача, осередок учителя), що створює сприятливі умови для застосування різноманітних форм і видів діяльності, забезпечення психологічного налаштування та сприятливого емоційного фону, мотивації та налаштування на продуктивну діяльність. Акцентовано на вагомому значенні освітнього середовища для навчання природничої освітньої галузі в початковій школі, що реалізується поєднанням двох принципів – гнучкості та стабільності, адже освітнє середовище класної кімнати має надважливе розвивальне значення в засвоєнні природничих знань. Зазначено, що важливу роль в організації освітнього середовища відіграє облаштований центр природознавства (центр досліджень) з різноманітними навчальними матеріалами та обладнанням. Необхідна реалізація різних форм роботи, зокрема використання ресурсів освітнього середовища (від організації тематичних ранкових кіл до кіл вражень після завершення робочого дня). Також важливими елементами роботи є ефективне використання матеріального, навчального, мультимедійного оснащення навчальних кімнат; зручне розташування робочих місць учнів та зони вчителя; експозиція результатів екологічних проєктів, природничих дослідів, творчих робіт учнів; робота в куточку живої природи, що, безперечно, сприяє формуванню природничої компетентності, з використанням ресурсів освітнього середовища за умілої організації освітнього процесу вчителем.

Перспективу подальших досліджень становить педагогічна реальність природничого освітнього середовища.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боровець О. Освітнє середовище початкової школи: сучасні підходи та вимоги. *Інноватика у вихованні*. 2019. Вип. 9. С. 114–120.

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250 000 слів / уклад. і гол. ред. В. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.

3. Гільберг Т., Тарнавська С., Павич Н. Я досліджую світ : підручник для 4 класу закладів загальної середньої освіти : у 2 ч. Київ : Генеза, 2021. Ч. 1. 160 с.

4. Косенко Д. Як створити шкільний простір, що мотивуватиме учнів навчатися. *Нова українська школа*. 2018. URL: <https://nus.org.ua/articles/yak-stvoryty-shkilnyj-prostir-shho-motyvuvatyme-uchniv-navchatysya/> (дата звернення: 15.06.2022).

5. Нова українська школа : поради для вчителя / за заг. ред. Н. Бібік. Київ : Літера ЛТД, 2018. 160 с.

6. Про затвердження Державного стандарту початкової освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-p#Text> (дата звернення: 15.06.2022).

7. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо організації освітнього простору Нової української школи : Наказ Міністерства освіти і науки України від 23 березня 2018 р. № 283 / Міністерство освіти і науки України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0283729-18#Text> (дата звернення: 29.09.2020).

8. Про затвердження Приблизного переліку засобів навчання та обладнання навчального і загального призначення для кабінетів початкової школи : Наказ Міністерства освіти і науки України від 13 лютого 2018 р. № 137 / Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-primirnogo-pereliku-zasobiv-navchannya-ta-obladnannya-navchalnogo-i-zagalnogo-priznachennya-dlya-navchalnih-kabinetiv-pochatkovoyi-shkoli> (дата звернення: 15.06.2022).

9. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16 січня 2020 р. № 463-IX / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 31. Ст. 226. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 15.06.2022).

10. Романова І. Освітнє середовище як чинник розвитку культури інтелектуальної діяльності молодшого школяра. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2013. № 30. С. 494–501.

11. Савченко О. Дидактика початкової школи : підручник. Київ : Грамота, 2012. 504 с.

12. Цимбалару А. Освітній простір: сутність, структура і механізми створення. *Український педагогічний журнал*. 2016. № 1. С. 41–50.

13. Яришева Н. Методика ознайомлення дітей з природою : навчальний посібник. Київ : Вища школа, 1993. 225 с.

REFERENCES

1. Borovets, O. (2019). *Osvitnie seredovishche pochatkovoї shkoly: suchasni pidkhody ta vymohy* [Educational environment of primary school: modern approaches and requirements]. *Innovatyka u vykhovanni – Innovation in education*, iss. 9, pp. 114–120 [in Ukrainian].

2. Busel, V. (ed.) (2009). *Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi mowy: 250 000 sliv* [A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language: 250 000 words]. Kyiv; Irpin: VTF “Perun”, 1736 p. [in Ukrainian].

3. Hilberh, T., Tarnavska, S., Pavych, N. (2021). *Ya doslidzhuui svit: pidruchnyk dlia 4 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity* [I am investigating the world: textbook for the 4th grade of general secondary education institutions], in 2 vols. Kyiv : Heneza, vol. 1, 160 p. [in Ukrainian].

4. Kosenko, D. (2018). *Yak stvoryty shkilnyi prostir, shcho motyvuvatyme uchniv navchatysia* [How to create a school space that will motivate students to learn]. *Nova ukrainska shkola – New Ukrainian school*. Retrieved from: <https://nus.org.ua/articles/yak-stvoryty-shkilnyj-prostir-shho-motyvuvatyme-uchniv-navchatysya/> [in Ukrainian].

5. Bibik, N. (ed.) (2018). *Nova ukrainska shkola: poradnyk dlia vchytelia* [New Ukrainian school: teacher's guide]. Kyiv: Litera LTD, 160 p. [in Ukrainian].

6. Cabinet of Ministers of Ukraine (2018). *Pro zatverdzhennia Derzhavnogo standartu pochatkovoї osvity: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 21 liutoho 2018 r. № 87* [On the approval of the State Standard of Primary Education: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of February 21, 2018 № 87]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-p#Text> [in Ukrainian].

7. Ministry of Education and Science of Ukraine (2018a). *Pro zatverdzhennia Metodichnykh rekomendatsii shhodo orhanizatsii osvitnoho prostoru Novoi ukrainskoi shkoly: Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 23 bereznia 2018 r. № 283* [On the approval of Methodological recommendations regarding the organization of the educational space of the New Ukrainian School: Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated March 23, 2018 № 283]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0283729-18#Text> [in Ukrainian].

8. Ministry of Education and Science of Ukraine (2018b). *Pro zatverdzhennia Pryblyznoho pereliku zasobiv navchannya ta obladnannya navchalnogo i zahalnoho pryznachennia dlia kabinetiv pochatkovoї shkoly: Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 13 liutoho 2018 r. № 137* [On the approval of the Approximate list of teaching aids and educational and general purpose equipment for elementary school classrooms: Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated February 13, 2018 № 137]. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-primirnogo-pereliku-zasobiv-navchannya-ta-obladnannya-navchalnogo-i-zagalnogo-priznachennya-dlya-navchalnih-kabinetiv-pochatkovoyi-shkoli> [in Ukrainian].

9. Verkhovna Rada of Ukraine (2020). *Pro povnu zahalnu seredniu osvitu: Zakon Ukrainy vid 16 sichnia 2020 r. № 463-IX* [On Complete General Secondary Education: Law of Ukraine dated January 16, 2020 № 463-IX]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*, no. 31, art. 226. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> [in Ukrainian].

10. Romanova, I. (2013). *Osvitnie seredovishche yak chynnyk rozvytku kultury intelektualnoi diialnosti molodshoho shkoliara* [The educational environment as a factor in the development of the culture of intellectual activity of a junior high school student]. *Pedahohika formuvannia tvorchoї osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh – Pedagogy of creative personality formation in higher and secondary schools*, no. 30, pp. 494–501 [in Ukrainian].

11. Savchenko, O. (2012). *Dydaktyka pochatkovoї shkoly: pidruchnyk [Primary school didactics: textbook]*. Kyiv : Hramota, 504 p. [in Ukrainian].

12. Tsymbalaru, A. (2016). *Osvitnii prostir: sutnist, struktura i mekhanizmy stvorennia [Educational space: essence, structure and mechanisms of creation]*. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal – Ukrainian Pedagogical Journal*, no. 1, pp. 41–50 [in Ukrainian].

13. Yarysheva, N. (1993). *Metodyka oznaiomlennia ditei z pryrodoiu: navchalnyi posibnyk [Methods of familiarizing children with nature: educational manual]*. Kyiv : Vyshcha shkola, 225 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 28.06.2022.

The article was received 28 June 2022.